

תמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב מדדים נבחרים הדוח השלישי והמסכם

ארוא מג'אדלה וצ'סלב קונסטנטינוב
דנה כהן יונתן אייל

הדוח כולל תקציר
בשפה הערבית

המחקר הוא חלק מסדרת מחקרי תוכנית החומש לפיתוח כלכלי חברתי
בקרבת האוכלוסייה הבדואית בנגב 2017-2021 אשר בוצעו בשיתוף
האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב

דמ-960-23

עריכת לשון: רונית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר): חני מנור
תרגום לערבית (תקציר): ג'לאל חסן
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר, ענת פרקו טולדנו

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

המחקר הוזמן על ידי האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | טבת תשפ"ד | דצמבר 2023

על מחקר תוכנית החומש (2017-2021) לאוכלוסייה הבדואית בנגב

מחקר תוכנית החומש נערך במימון משותף של האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ושל מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. המחקר נמשך שלוש שנים וחצי וכלל מחקרי משנה במגוון נושאים ובהם חינוך, ילדים עם מוגבלויות, תעסוקה והרשויות המקומיות. כמו כן כלל המחקר מחקרי משנה בנושאי רוחב כמו מערך תוכניות העבודה אשר ליווה את תוכנית החומש; הערכים, הכוחות והאתגרים בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב ומנהיגיה; ותמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב – מדדים נבחרים. מלבד זאת שולב במחקר דוח הערכה כוללת של תוכנית החומש.

המחקר נעשה בשיתוף בין האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ובין מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. אנשי האגף הובילו את התוויית נושאי המחקר ונתנו משוב למחקרים עצמם. מכון ברוקדייל תכלל את המחקר ואחראי מקצועית לביצועו.

עוד פרסומים במסגרת מחקר תוכנית החומש

ברגר-טיקוצ'ינסקי, ט., אבו עסבה, ח., אניסמן, א., קלינברגר, א., הורן, ע., טוביה, נ. וזיו, י. (2023). זכאות לבגרות בבתי הספר הבדואים בנגב. מכון הנרייטה סאלד. <https://www.szold.org.il/wp-content/uploads/2023/>

ברגר-טיקוצ'ינסקי, ט., נאסר אבו-אלהיג'א, פ. ואניסמן, א. (2023). איכות ההוראה בקרב הבדואים בנגב. מכון הנרייטה סאלד. <https://www.szold.org.il/wp-content/uploads/2023/>

ליטמנוביץ, י., הרן, ד., לך, י., אור שרביט, ז. ומג'אדלה, א. (2023). הערכה כוללת של החלטת ממשלה מספר 2397: תוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2017-2021. דמ-23-964.

לך, י. (2023). *פערי מידע בנוגע לאוכלוסייה הבדואית בנגב*. דמ-23-929.

תירוש, א., כהן, ד., ברליון, ב., לוי-כובשי, א. וסומך, ס. (2023). דפוסי תעסוקה וחסמים לתעסוקה באוכלוסייה הבדואית בנגב: מחקר הערכה מסכמת. דמ-23-935. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

אור שרביט, ז., אייזיק, ע., קפרנוב, א., פלק, א. וריבקין, ד. (2022). *ערכים, כוחות ואתגרים של האוכלוסייה הבדואית בנגב ושל מנהיגיה*. מ-22-217.

ברוך-קוברסקי, ר., גלעד, ע., זוהר, ל., קונסטנטינוב, ו., בן סימון, ב., אייזיק, ע. ומורן-גלעד, ל. (2022). נשירה בקרב תלמידים בחינוך הבדואי בנגב. דמ-22-902.

בן רבי, ד., הרן, ד. ואייל, י. (2021). השפעות משבר הקורונה על האוכלוסייה הבדואית בנגב: דוח מסכם. דמ-21-870.

הרן, ד. ואייל, י. (עור'). (2021). תמציות מחקרים מתוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי של האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2021-2017 – תשתית הידע לתוכנית החומש הבאה. דמ-21-896.

הרן, ד., כהן, ד., מג'אדלה, א. ואייל, י. (2021). תוכנית "שער לאקדמיה" להשתלבות צעירים בדואים בנגב בהשכלה הגבוהה. מ-21-195. לך, י., מג'אדלה, א., הפנר, מ. ואייל, י. (2021). התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי של האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2021-2017 (החלטת ממשלה 2397): הערכה כוללת – דוח ביניים. דמ-21-921.

לנטו, ט., שנהב, א. ודולב, ה., לוי-זוהר, א. וקדם-קדיש, ל. (2021). בחינת מערך תוכניות העבודה של "התוכנית לפיתוח כלכלי – חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2021 – 2017 (ממשלת ישראל החלטה מספר 2397)": דוח מסכם. דמ-21-884.

לך, י., חג'אג'רא, ו. ואייל, י. (2021). התוכנית להעצמת הרשויות המקומיות הבדואיות במסגרת התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי של האוכלוסייה הבדואית בנגב 2021-2017 (החלטת ממשלה 2397) – מחקר הערכה דוח ביניים: תמונת מצב עד סתיו 2020. דמ-21-877.

סופר-פורמן, ח., ברלב, ל., וגדג', נ. (2021). ילדים עם מוגבלות באוכלוסייה הבדואית בנגב. דמ-21-883.

אייל, י., קינג, י., פרנקל, מ. ותירוש, א. (2018). התוכנית לקידום הצמיחה והפיתוח הכלכליים של האוכלוסייה הבדואית בנגב (החלטת הממשלה 3708): דוח מסכם. דמ-18-772.

לוי, ד. וכאהן-סטרבצ'נסקי, פ. (2018). שילוב בדואים בהשכלה גבוהה – הערכת הפיילוט "שער לאקדמיה" במכללה האקדמית ספיר. דמ-18-791.

תירוש, א. ואייל, י. (2018). מדדים חברתיים-כלכליים של האוכלוסייה הבדואית בנגב. דמ-18-774.

חסן-דאהר, ס. (2012). בדואים לעסקים – קידום ופיתוח של יזמות עסקית מגזר הבדואי בנגב. דמ-12-624.

קינג, י. ורענן, ר. (2011). מעברים: מרכז תעסוקתי קהילתי במגזר הבדואי בנגב – חורה ושגב שלום: הערכת התכנית. דמ-11-591.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר מכון ברוקדייל: brookdale.jdc.org.il

תקציר

תוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2017-2021 נועדה לסייע בצמצום פערים בין האוכלוסייה הבדואית בנגב לשאר האוכלוסייה בישראל. תקציב התוכנית עמד על 3.2 מיליארד ש"ח, ועיקרו הוקדש לחינוך והשכלה גבוהה, תעסוקה, תשתיות תחבורה ותחבורה ציבורית וחיזוק הרשויות המקומיות. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ביצע את המחקר המלווה לתוכנית החומש עבור האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב, במשרד הרווחה והביטחון החברתי, המופקד על יישום התוכנית.

אחד מתחומי המחקר כלל גיבוש של מערך מדדי איכות חיים לאוכלוסייה הבדואית בנגב. המדדים מאפשרים בחינה מושכלת של המגמות בתחומי חיים מרכזיים בקרב אוכלוסייה זו ומשמשים מחוון למעקב אחר מצבה הכלכלי-חברתי על פני זמן. יש להדגיש כי בשל הפער בין מועד יצירת הנתונים למועד שבו הם זמינים למחקר, אין המדדים מתאימים למעקב אחר מצבים שבהם חלים שינויים משמעותיים בפרק זמן קצר. מלבד זאת יודגש כי עקב מגבלות בבסיסי הנתונים אשר עמדו לרשות צוות המחקר, חלק ניכר מן הנתונים המוצגים לא מתייחס למתגוררים במגורים בלתי מוסדרים.¹ כמו כן גם כאשר נכללו תושבי המגורים הבלתי מוסדרים בבסיס הנתונים, לא ניתן היה להפריד ביניהם ובין תושבי שמונה-עשר היישובים לצורכי השוואה והצגת ההבדלים.

רשימת המדדים לאוכלוסייה הבדואית בנגב מתבססת על מדדי איכות חיים, קיימות וחוסן לאומי שמפרסמת מדי שנה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). מערך המדדים הלאומי נקבע לאחר הליך מובנה של היועצות עם מומחים ושיתוף הציבור ובליזוי מקצועי של ארגון ה-OECD.

בתהליך הגיבוש של מדדי איכות החיים ויישומם עבור האוכלוסייה הבדואית בנגב בוצעו שבעה שלבים:

- א. **סקירת ספרות.** סקירה של מדדים ממערך המדדים הלאומי ומדדים נוספים הרלוונטיים לאוכלוסייה הבדואית בנגב.
- ב. **התייעצות עם בעלי עניין.** התייעצות עם אנשים באוכלוסייה הבדואית בנגב בנוגע למדדים המוצעים.
- ג. **גיבוש רשימת מדדים.** גיבוש רשימת המדדים אשר מתאימים לאוכלוסייה הבדואית בנגב.
- ד. **איתור מקורות מידע לבניית המדדים.** המדדים נבנו בהסתמך על מגוון מקורות, כגון הלמ"ס, המוסד לביטוח לאומי, המרכז הארצי למדידה והערכה ומשרד הבריאות.
- ה. **ניתוח המדדים והצגתם.** ניתוח המדדים לפי משתנים נבחרים (כגון שנים ומגדר), השוואה לקבוצות אוכלוסייה אחרות בישראל (יהודים בדרום, שאר יהודים, שאר ערבים, כלל האוכלוסייה)

¹ בדוח זה משמשים המונחים האלה לציון צורות התיישבות של האוכלוסייה הבדואית בנגב: **שמונה-עשר היישובים** – שמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות (עיר, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות); העיר רהט; המועצות המקומיות חורה, כסיפה, לקיה, ערערה בנגב, שגב שלום, תל שבע; יישובי המועצה האזורית אל-קסום: אום-בטין, א-סייד, דריג'את, כוחלה, מולדה, מכחול ותרובין א-צאנע; יישובי המועצה האזורית נווה מדבר: אבו קוריאנת, קאסר א-סר, ביר הדאג' ואבו תלול. **מגורים בלתי מוסדרים** – מגורים מחוץ לשמונה-עשר היישובים.

1. **חישוב המגמה של האוכלוסייה הבדואית בנגב בכל מדד.** חישוב היחס בין ערך המדד בשנה האחרונה ובין ערך המדד בשנה הראשונה שבנוגע לה היו בידינו נתונים.

2. **חישוב הפער בין האוכלוסייה הבדואית בנגב ובין קבוצות השוואה, כולל שינוי בפער על פני זמן.** חושב היחס בין מדד האוכלוסייה הבדואית בנגב למדד קבוצות השוואה בנקודת זמן החישוב.

במסמך מוצגים 23 מדדים. המדדים מסווגים לפי שבעה תחומי חיים: חינוך והשכלה גבוהה; תעסוקה; בריאות; מעורבות אזרחית וממשל; דיור ותשתיות; רווחה אישית וחברתית; טכנולוגיות המידע.

הלוח להלן מסכם עבור כל מדד את הנתונים משנת המדידה הראשונה והאחרונה המוצגת בדוח, את המגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב במשך השנים ואת השינוי על פני זמן בפער בינה ובין האוכלוסייה היהודית בדרום (למעט מקומות אשר צוינה בהם קבוצת השוואה אחרת). ציון המגמה נקבע ביחס לכיוון הרצוי, כך למשל מגמת ירידה בשיעור תחלואת הסכרת – תירשם כמגמה חיובית. היכן שאין לשינוי בפער משמעות ברורה (למשל במדד התחלואה בסוכרת שבו שיעור התחלואה בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב נמוך לעומת קבוצת השוואה) לא צוינה מגמת הפער.

מגמות ופערים במדדים נבחרים

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה	מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
חינוך והשכלה גבוהה				
ממוצע ציונים במבחני המיצ"ב במתמטיקה בכיתות ח'	בדואים	תש"ע-תשע"א 455	תשע"ז-תשע"ח 459	לא חל שינוי בפער
	יהודים	528	550	
ציונים במבחני המיצ"ב באנגלית בכיתות ח'	בדואים	תש"ע-תשע"א 418	תשע"ז-תשע"ח 437	צמצום בפער
	יהודים	534	533	
אחוז הבנים הלומדים בכיתה י"ב, ביחס לגודל המחזור	בדואים	2011	2021	צמצום בפער
	יהודים בדרום	70.3	78.6	
		89.5	95.8	
אחוז הבנות הלומדות בכיתה י"ב ביחס לגודל המחזור	בדואיות	2011	2021	צמצום בפער
	יהודיות בדרום	73.2	82.6	
		95.5	97.0	

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
אחוז הזכאים לבגרות כללית – גברים	בדואים יהודים	2010	2020	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		19.3	28.5		
		45.9	59.3		
אחוז הזכאים לבגרות כללית – נשים	בדואיות יהודיות	2010	2020	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		38.7	57.9		
		60.2	71.1		
אחוז הזכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטאות ביחס לגודל המחזור – גברים	בדואים יהודים	2010	2020	 מגמה חיובית	לא חל שינוי בפער
		12.7	17.3		
		40.4	52.1		
אחוז הזכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטאות ביחס לגודל המחזור – נשים	בדואיות יהודיות	2010	2020	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		28.2	42.8		
		51.3	62.5		
ציון פסיכומטרי ממוצע	בדואים יהודים בדרום	2010	2021	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		393	437		
		536	562		
ציון יע"ל ממוצע (בחינת ידע בעברית)	בדואים שאר ערבים	2010	2021	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		76.0	86.0		
		92.0	93.6		
אחוז כלל מקבלי תארים ביחס לבני 20-29	בדואים יהודים בדרום	תשע"א	תשכ"א	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		0.9	1.2		
		9.1	8.6		
אחוז מקבלי תארים מכלל הלומדים – תחומים נבחרים	בדואים יהודים בדרום	תשע"א	תשכ"א	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		4.0	7.6		
		21.7	25.6		

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
תעסוקה					
אחוז התעסוקה – גברים	בדואים יהודים בדרום	2010	2021	 אין מגמת שינוי	לא חל שינוי בפער
		58.2	57.8		
		80.2	82.7		
אחוז התעסוקה – נשים	בדואיות יהודיות בדרום	2010	2021	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		20.8	27.2		
		75.0	82.7		
ממוצע שכר שכירים – גברים (בש"ח), במחירי 2019	בדואים יהודים בדרום	2010	2019	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		6,906	8,682		
		10,698	12,834		
ממוצע שכר שכירים – נשים (בש"ח), במחירי 2019	בדואיות יהודיות בדרום	2010	2019	 מגמה חיובית	לא חל שינוי בפער
		4,430	5,885		
		6,440	8,320		
אחוז השכירים המשתכרים שכר נמוך משכר המינימום	בדואים יהודים בדרום	2010	2019	 אין מגמת שינוי	התרחבות בפער
		54.6	56.4		
		41.8	39.3		

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
בריאות					
תמותת תינוקות (ל-1,000 לידות חי)	בדואי יהודים בדרום	2010	2020	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		12.6	9.2		
		3.4	2.0		
אחוז תחלואת גברים בני 65-74 בסוכרת	בדואים יהודים בדרום	2012	2019	 מגמה שלילית	לא צוינה מגמת הפער^^
		27.1	35.2		
		30.6	36.7		
אחוז תחלואת נשים בנות 65-74 בסוכרת	בדואיות יהודיות בדרום	2012	2019	 מגמה שלילית	לא צוינה מגמת הפער^^
		34.6	46.2		
		29.6	31.6		
מעורבות אזרחית וממשל					
אחוז נותני אמון בממשלה	בדואים יהודים בדרום	2016-2015	2021-2019	 מגמה שלילית	לא חל שינוי בפער
		52.9	43.7		
		47.4	38.8		
אחוז המעריכים כי תפקוד הרשות המקומית הוא טוב	בדואים יהודים בדרום	2015	2021	 מגמה שלילית	התרחבות בפער
		47.9	42.4		
		72.1	71.3		
אחוזי הצבעה בבחירות לכנסת	בדואים יהודים בדרום	בחירות לכנסת ה-19	בחירות לכנסת ה-25	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		45.8	51.0		
		60.2	64.1		

תחום		מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
דיוור ותשתיות						
אחוז המרוצים מן התחבורה הציבורית	בדואים יהודים בדרום	2014	2021-2019	 מגמה חיובית	צמצום בפער	
		54.3	59.4			
		67.7	70.0			
ממוצע הנסיעות ל-1,000 איש^	רהט אילת וקריית גת	2015	2020	 מגמה חיובית	לא צוינה מגמת הפער^^	
		49.8	65.9			
		45.0	64.6			
ממוצע הנסיעות ל-1,000 איש בעיירות	עיירות בדואיות עיירות יהודיות	2015	2020	 מגמה חיובית	התרחבות בפער	
		43.9	53.1			
		71.0	134.5			
אחוז השטח הבנוי המשורת בתחבורה ציבורית^	רהט אילת וקריית גת	2015	2020	 מגמה שלילית	לא צוינה מגמת הפער^^	
		74.2	71.7			
		73.5	70.8			
אחוז השטח הבנוי המשורת בתחבורה ציבורית בעיירות	עיירות בדואיות עיירות יהודיות	2015	2020	 מגמה חיובית	צמצום בפער	
		33.4	35.2			
		75.0	72.2			

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה	מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
רווחה אישית וחברתית				
אחוז החשים אפליה בעת הריאיון עימם	בדואים	2016-2015	 מגמה חיובית	צמצום בפער
	יהודים בדרום	2021-2019		
		44.6		41.9
		19.7		18.6
אחוז המרוצים מן החיים	בדואים	2011-2010	 מגמה שלילית	התרחבות בפער
	יהודים בדרום	2021-2019		
		78.1		54.8
		87.7		89.2
טכנולוגיות מידע				
אחוז המשתמשים באינטרנט	בדואים	2011-2010	 מגמה חיובית	צמצום בפער
	יהודים בדרום	2021-2019		
		40.5		62.0
		69.8		89.7
מספר מטרות השימוש באינטרנט	בדואים	2011-2010	 אין מגמת שינוי	התרחבות בפער
	יהודים בדרום	2021-2019		
		3.1		3.2
		3.7		4.6

^ מפאת קוצר המקום, בלוח לא הוצגו נתוני המועצות האזוריות. נמצא כי גם במועצות האזוריות יש מגמת שיפור במדדים: (1) נסיעות בתחבורה ציבורית ל-1,000 איש; (2) השטח המשורת בתחבורה ציבורית מתוך כלל השטח הבנוי (2020-2015). הנתונים המלאים של המועצות האזוריות מובאים בגוף הדוח.

^^ במקומות אלו לא צוינה מגמת השינוי בפער מכיוון שאין לה משמעות ברורה.

הערות ללוח:

- המונח "מגמה חיובית" מתייחס למצב שבו חלה עלייה של יותר מ-0.5% בממוצע לשנה במדד בקרב אוכלוסיית הבדואים. בדומה, המונח "מגמת ירידה" מתייחס למצב שבו חלה ירידה של יותר מ-0.5% בממוצע לשנה במדד בקרב אוכלוסיית הבדואים.
- המונח "צמצום בפער" מתייחס למצב שבו חלה ירידה של יותר מ-0.5% בממוצע לשנה בפער. בדומה, המונח "התרחבות בפער" מתייחס למצב שבו חלה עלייה של יותר מ-0.5% בממוצע לשנה בפער.
- במקרים שבהם חלו בנתונים שינויים ניכרים משנה לשנה, חושבו המגמה והפער לפי ממוצע דו-שנתי בתחילת התקופה ובסיומה.

דברי תודה

אנו מכירים תודה לעמיתינו אורן תירוש ממכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל על הייעוץ בניתוח הנתונים של המוסד לביטוח לאומי, ולדמיטרי רומנוב על הייעוץ הסטטיסטי. נודה ליאיר חירותי, מנהל תחום תכנון אסטרטגי באגף בכיר לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב, על הליווי, ההכוונה והסיוע, וכן ליריב מן, מנהלו היוצא של אגף בכיר לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב, אשר יזם ודחף את כתיבת המסמך כחלק בלתי נפרד מן המחקר הכולל של תוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי בחברה הבדואית בנגב לשנים 2017-2021.